

Жодні дні

Ч. 12.

Львів, грудень 1943.

Рік II.

Неплатонівський діалог

ВІН і ВОНА сидять присмерком у затишній кімнаті. З принципової льюальності ВОНА не вдається до жадних хитрощів і слухняно не світить електрики. Щодо нього, то ця напівтемрява, пронизана тільки червоними полісками з залізної пічки, і tête-à-tête з не старою ще жінкою викликають, згідно з асоціаціями за подібністю, настрої романтичний, з нахилом до негайного оствідчення.

ВІН: Хіба я міг мріяти, моя дорога пані, коли бачився з вами на Полтавщині, що за якийсь рік матиму щастя бачити вас у Львові?..

ВОНА: (злегка іронічно) — Дякую, мій друже, але здійснення ваших мрій коштувало мені трохи... Мусіла кинути все, що мала, навіть дорогі могили, і тинятись тепер по світі сама...

ВІН: (прислухаючись ближче і вважаючи, що розмова йде в бажаному напрямі) — Але ж ви не самі, моя дорога пані... Мусите знати, що на світі є серце, що б'ється тільки для вас, що є на світі істота, для якої один погляд ваших очей...

ВОНА: Е-е, мій друже, бачу, що мущу засвітити бодай жовту реалістичну свічку, щоб ці романтичні присмерки не завели вас надто далеко...

ВІН: (трохи зачеплений) — Але ж, моя пані, я пригаду тихий весняний вечір, коли ми гуляли над Сулою... Не було сказано між нами жадного слова, але чи не почували ви, як і я, що якийсь особливий зв'язок снувався поміж нашими серцями?..

ВОНА: (в задумі, лірично) Так... Не буду ліцемерити: щось снувалось тоді поміж нами... (Стрепенувшись) Але це тому, що я була тоді надто розгублена, надто безсила... сплутана всіма тодішніми обставинами... Я почувала потребу якоїсь підтримки, якоїсь допомоги.

ВІН: А тепер... тепер ви потребуєте допомоги, як віколи...

ВОНА: (раптом схопившись з місця і струснувши задиркувато головою) Тепер! Та тепер я найдужча і найвільніша людина на світі! Тепер! Та тепер ніщо не тяжить на мене: ані та хата, ані город, ані ті злочасні манатки, оті сфетишовані речі... Ніщо! Ви розумієте, ніщо!

ВІН: (прикро вражений зворотом розмови, але з упертості не здаючи позицій) — Це все матеріальна сторінка життя. Але психологічно...

ВОНА: І психологічно я вільна! Нема нічого, щоб в'язало мене. Взагалі тепер для мене нема нічого на світі, тільки я і мій нарід. Ви цього не розумієте, не можете зрозуміти... Для вас це нещастя, а я тепер сприймаю це як полегкість... Подумайте самі, як тяжила над нами ота власність, ота земля, оті речі!... Чому наш нарід там, на Україні, терпів стільки часу? Бо загруз у землю. Яким гаслом жонгливали всі в часи громадянської війни — „Земля селянам”. Земля! Та чи ви знаєте, яка магічна, майже містична сила бренть в цьому слові для селян? На всьому світі і в усі часи! Візьміть селян Реймонта, Кобленца, Мопасана, Стефаніка — ця сила землі є і була скрізь поглинаючою. Але, мабуть, ніде так, як у нас на Україні. Бо ніде нема такої багаті землі, бо ніде не засмоктує вона так людину в своє плідюче лоно, як у нас!... І от раптом цей божок, цей фетиш зник. Нема його! Пропав, лежить десь поотрошений і повівчений неблаганними зубами війни, а людина раптом опритомніла і побачила, що, крім землі в якійсь Талалайці, існує ще цілий світ!

ВІН: (частково ще під впливом образи, а частково вже втягуючись у звичний комплекс інтелігентських дискусій і розмов) — Так, проблема впливу землі на селян цікавила багатьох письменників.

ВОНА: (нетерпляче) — Та це не важко, цікавила вона письменників, чи ні. Важить сам факт: віками існувала ця страшна сила, і раптом її не стало... на колосальних просторах, для мільонів людей. Нема землі, зникли хати, не тягнуть уже до себе оті посаджені власними руками яблуні чи забиті власними руками крокви на клуні. Нема нічого! Часто нема навіть родини, ні змоги довідатись про неї. От, стоїть собі людина з клауном за плечима серед незнайомого і чужого світу, і мусить розраховувати тільки на себе!

ВІН: (мишоволі злосливо) — Я тільки не розумію, що в цій величезній трагедії нашого народу так тіпять вас?

ВОНА: — Тіпять — це не те слово. Я не тіпуюсь, але я по собі суджу про інших. Я відчуваю, я бачу, як повільно, може болісно, може крізь сльози і приниження, з'являється в наших людях свідомість себе, своєї вартості, свідомість свого народу! Це вже не селянин якоїсь Грушівки чи Яблуньок, не член колгоспу, не мешканець такої

то волости, це тільки українець! Більш ніщо, як українець. І крім національності, імени та власної голови, ніщо не стоїть за ним, але ніщо і не тяжить на нього. А перед ним лежить цілий світ цивілізації, який він мусить засвоїти.

ВІН: — Так, культурні набутки будуть великі, але кому і для чого вони придадуться?

ВОНА: — Поперше, не культурні набутки, а тільки цивілізаційні. Не плутайте цих понять. Згадайте бодай Шпенглерівську формулу щодо розмежування одного і другого. Культура — це щось вроджене, всмоктане з материнським молоком. Поняття духове, певна шляхетність духа, пошана до себе і інших, тонкість відчужань і залізна витриманість. Крім хіба, останньої, має наш нарід, — так, так, отой обшарпаний, обдертий нарід, всі ці ознаки справжньої культурності. Але цивілізація, оті всі плекані нігті, голени щокі і модерне убрання — цього у нас нема, але все це таке неважко до засвоєння.

ВІН: Забуваєте, пані, що до цивілізації входить ще і вся сучасна техніка.

ВОНА: Ні, не забуваю. То ви забуваєте, а може й не знаєте, що саме в оволодінні технікою зроби наш нарід за останні роки більшовизму величезний поступ. В цьому треба віддати їм належне. Всім своїм колосальним навчальним і пропагандним апаратом просуvalи вони „техніку в маси”, і наші селяни володіють технікою — агрономічною і промисловою — далеко краще, ніж тут, у Галичині.

ВІН: — Словом, я бачу, що ви, пані, — оптимістка. Це мені дуже приємно, хоч після попередньої нашої розмови перехід до оволодіння технікою для мене надто різкий.

ВОНА: (сміючись) — Я рада, що ви віднайшли знову свій добрий гумор. А щоб убити в вас остаточно всякий натяк на романтичність, скажу, що технікою ми володіємо, але мусимо вчитись арифметики.

ВІН: (з удаваним жахом зносить руки вгору) — Змилуйся над нами, Боже. Як, пані, і таблиці множення і логаритмів?

ВОНА: (неблаганно) — І таблиці множення і логаритмів! Це дві наші величезні вади: не вміємо витримати і дочекатись слухної хвилини, — а неодмінно заскочимо наперед — і не вміємо рахувати. Рахувати, рахувати і рахувати! Ось чого мусимо вчитись.

ВІН: (удаючи учня) — Двічі два — чотири, двічі три — шість...

ВОНА: — Смійтесь, смійтесь, а я тільки тепер бачу, які ми були багаті в отій нашій нужді. Але не вміли рахувати... та й не могли за тою нівелюючою комуністичною системою. Були зв'язані руки, сплутана індивідуальність, убита ініціатива. Але тепер, о! тепер мусимо рахувати. Рахувати в усьому: в господарстві, в науці, в фінансах, в політиці...

ВІН: — Йой, я так і знав, що дійдемо до політики!

ВОНА: — Не лякайтесь, я сама не зношу доморощених політиканів а політиканок і поготів... Скажу лиш одне: Дехто зрікався прийняти викомбіновану Україну, я ж свято прийму всяку, але знаю, що може прийти

тільки вирахована... І на цьому з політикою крапка.

ВІН: — Отже, пані, з коханням ви покінчили за допомогою техніки, політику убили однією крапкою, що ж тепер лишається нам до розмови?

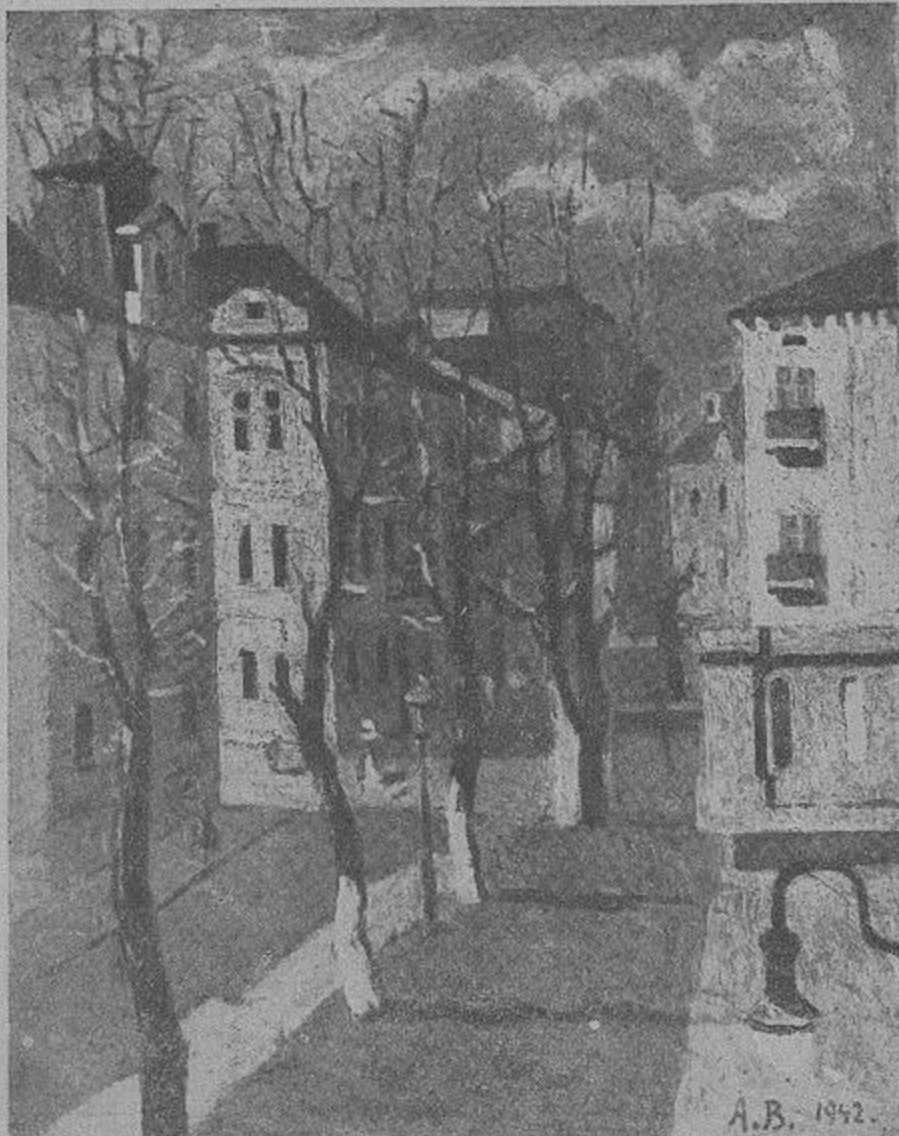
ВОНА: До розмови нічого, але до чину то все наше майбутнє лежить перед нами і чекає, що ми з нього зробимо. Бо ми не є пасивні чи бездіяльні. Тепер в Європі б'ються німці з росіянами, а в Азії японці з американцями. Англія ж і Європа кують зброю кожну своєму спільникові. І найпотужніша частина роботи в тій європейській кузні зброї покладена в українські руки. А то руки міцні і спритні. Можете на них рахувати з певністю: вони скують!

ВІН: — Руки можливо, але серця і голови, моя пані, задурені, затуманені, з проблесками національної свідомості.

ВОНА: — Маєте рацію, але національна свідомість не приходить з неба, як Святий Дух. Найміцніше вона тримається, коли її життя в'є в людину своїм неблаганним молотом. А вже наших воно добре помолотило!

ВІН: — Боюсь, що з цього молотіння вийде тільки фарш на котлети.

ВОНА: — Е, цього не бійтесь. Ми надто живаві і костисті, нас ніяка м'ясорубка так просто не перемеле. А потім, не забудьте, якого гарту зазнали ми від більшовиків і війни. Ми пережили вже все, що тільки може знищити чи зламати людину. Та взяти хоч би мене: я пережила вже першу світову війну, за нею ще жахливішу громадянську, два голоди — 21 і 33 років, — три роки заслання, другу світову війну, а тепер, от, опинилась у найгіршому, може, становищі так званої біженки, — то що тепер мені на світі страшене?! Бомбардування? Двічі вже його за-

Олександр Винницький, Львів

(З мистецької виставки)

Краєвид (олія)

знала в Києві. Залізнична катастрофа? Перебула її під бомбами. Втрата родини? Вже її не маю! Чим ви мене можете злякати? З усього, що людина має цінного в життю, мені лишилась тільки любов до мого народу і зненависть до його ворогів.

ВІН: (значущо) — І більше ніяких почуттів?

ВОНА: І ще почуття гарячої дружби, братерства до тих, хто йтиме зі мною одною дорогою. Не хитайте головою: я друг вірний, терплячий і відданий. Колись дякуватимете Богові, що я не скорилась сьогоднішньому присмерковому настроєві. (Раптом з погордою) Подумайте тільки: тепер скоритись настроєві! Аж смішно чути! Скорюсь лише тому, хто вкаже мені найпевніший шлях до моєї мети. Чуєте: не найближчий і не найзручніший, лише найпевніший. Я маю тільки цю мету на світі, то вже не буду нею ризикувати!

ВІН: — Отже, за всіма класичними приписами, му-

шу задовольнитись вашою дружбаю і навіть дякувати за неї?

ВОНА: — І то не мені, тільки Богові. Запевняю вас, що ви сьогодні добре виграли в житті. Далеко більше, ніж коли б вийшли переможцем.

ВІН: — Е, пані, не додавайте сахарини до гіркої пігулки.

ВОНА: — Це не сахарина. Є нації, що ніколи не були переможцями, а не раз вигравали війни. Бо вміли рахувати, мій пане. Так і ви в сьогоднішньому змаганні переможені, але виграли.

ВІН: — Хіба, пані, вважають, що кохання — то змагання і війна?

ВОНА: А от, зараз засвічу електрику, бо вже можна, наллю вам чаю і ми спокійненько можемо поговорити про кохання.

ВІН: (кричучи до неба) — Поговорити!

ВОНА: — А так, поговорити. Мушу зробити вам бо-дай цю приемність. (Готує до столу).

Людмила Коваленко